

Ljubo Jurčić*

UDK 338.12.017(497.5)
JEL Classification E65, F01

HRVATSKO GOSPODARSTVO I SVJETSKO OKRUŽENJE

Okruženje u kojem svijet, Europska unija a time i Hrvatska ulazi u 2017. godinu, mogli bismo u deset točaka opisati na sljedeći način: 1. Usporava se svjetski gospodarski rast, 2. Usporava se međunarodna trgovina, 3. Visoka i najveća do sada zaduženost svijeta, 4. Neravnomjerna raspodjela dohotka, 5. Ultra niske kamatne stope, 6. Deflacijski pritisci, 7. Migracijske krize, 8. Političke napetosti, 9. Integracija svijeta se usporava (globalizacija uzvraća udarac), i 10. Povećanje nacionalističkih osjećaja (Brexit)

1. Uvod

Na razvoj hrvatskog gospodarstva najviše utječe domaća politika, zatim politika EU, pravila Svjetske trgovinske organizacije, Međunarodnog monetarnog fonda i drugih međunarodnih institucija, i naravno, kretanja u svjetskoj ekonomiji i politici. EU i međunarodne institucije daju okvire, koji su kroz bližu ili dalju prošlost ugrađeni u nacionalne politike. Domaće i međunarodne politike formirale su postojeću strukturu svjetskog i nacionalnih gospodarstava i poticale, ili usporavale, njegov razvoj. Micanjem prepreka ekonomskoj suradnji među zemljama, suradnja među njima se sve više povećavala, zemlje su postale sve ovisnije jedna o drugoj, tako da se već može govoriti o relativno visokoj globaliziranosti svjetskog gospodarstva. Globalno gospodarstvo je već u značajnoj mjeri stvorilo

* Dr. sc. Ljubo Jurčić, redoviti profesor međunarodne ekonomije na Ekonomskom fakultetu - Zagreb i predsjednik Hrvatskog društva ekonomista. (E-mail: ljurcic@efzg.hr).

Ovaj rad je neznatno izmijenjeno uvodno izlaganje na 24. tradicionalnom savjetovanju HDE u Opatiji 9. - 11. 11. 2016. i prethodno je objavljeno u Zborniku sa toga skupa.

svoje zakonitosti poslovanja koje su samo u manjoj mjeri rezultat nacionalnih ili politika dogovorenih u međunarodnim institucijama. Možda je najveći utjecaj na globalizaciju proteklih pedesetak godina imao razvoj tehnologije, prije svega u komunikacijskom i transportnom sektoru. Globalno gospodarstvo ima svoju strukturu, koja se pod različitim utjecajima (tehnološkim, financijskim, geopolitičkim) mijenja. Globalna gospodarska struktura i njena promjena utječe na strukture nacionalnih gospodarstava i njihov razvoj. Znanstvenici nastoje prepoznati te zakonitosti razvoja kako bi se kreirale politike na globalnom nivou za još veći njegov razvoj. Nacionalne politike nastoje se prilagoditi tome, maksimizirajući pozitivne a minimizirajući negativne efekte za svoju zemlju.

Ekonomske krize su „sveti gral“ ekonomske znanosti. Budući da ekonomska znanost nema svoj „laboratorij“, laboratoriji ekonomske znanosti su ekonomska i društvena povijest. Ekonomske i financijske krize služe u tom smislu kao „eksperimenti“ pomoću kojih se testiraju ekonomske teorije. Ova, velika kriza koja je započela u Americi 2008. jest također prilika za testiranje efikasnosti različitih ekonomskih politika. Mnogi teoretičari i praktični političari su to radili, iskušavali različite politike i instrumente i procjenjivali i mjerili njihov utjecaj, i u hodu se prilagođavali. Tako su pametne zemlje vrlo brzo zaustavile krizu, temeljem iskustva iz Velike depresije iz tridesetih godina prošlog stoljeća, i brojnih, manjih kriza nakon Drugog svjetskog rata. Nažalost, Hrvatska je jedna od malobrojnih zemalja na zemaljskoj kugli koja je najveći broj proteklih godina ostala u krizi. Pozitivni efekti globalnog okruženja počeli su djelovati pozitivno i na hrvatsko gospodarstvo pa se proteklih godina javljaju pozitivniji trendovi. Za čvršću procjenu dosega pozitivnih efekata trebat će pričekati još koju godinu. Ovi pozitivni efekti će biti puno veći uz jednu sustavnu nacionalnu ekonomsku politiku prilagođenu hrvatskim specifičnostima u okvirima EU standarda globalnog gospodarstva.

2. Svjetska proizvodnja usporava

Svjetsko gospodarstvo, gledano u cjelini, poslije najveće krize nakon Drugog svjetskog rata, koja ga je zahvatila 2008. i 2009. godine vrlo dobro se oporavilo, ako se gleda svjetska proizvodnja i zaposlenost, tj. realni sektor. Stopa rasta svjetskog gospodarstva je 2010. bila impresivna od 5,4%, najviše zahvaljujući visokim stopama rasta Kine (10,6%), Indije (10,3%), i ostalim azijskim zemljama, tržištima u nastajanju i razvoju (9,6%), i Subsaharskoj Africi (7,0%) (Tablica 1.). Visokorazvijene zemlje, što je i prirodno, zbog već visoke razine razvijenosti, imale su niže stope rasta. Od visoko razvijenih zemalja, Japan je 2010. imao najveću stopu (4,7%), EU najnižu (2,1%), a Amerika je bila između, sa stopom od

2,5%. Zemlje Europe s tržištima u nastajanju i razvoju su također u 2010. godini ostvarili visoku stopu gospodarskog rasta od 4,7%. Može se reći da je većina zemalja u svijetu, a gotovo sve svjetske regije su u 2010. nadoknadile gospodarski pad iz 2009. u 2010. ili najdalje u 2011. godini. Prosječna stopa rasta svjetskog gospodarstva od 2010. do 2015. bila je 3,8 godišnje. Međutim, primjetno je, da nakon snažnog oporavka 2010. i 2011. rast svjetskog gospodarstva usporava, tako da je rast u 2015. iznosio 3,2 %, a za 2016. se procjenjuje da će iznositi 3,1%. Stope rasta tržišta u nastajanju i zemalja u razvoju su se smanjile sa 7,5% u 2010. na 4,0% u 2015., s procjenom blagog poboljšanja u 2016. na 4,2%. U razvijenim zemljama to smanjenje je bilo s 3,1% u 2010. na 2,1% u 2015. godini s procjenom daljnjeg pada u 2016. na 1,6%.

Tablica 1.

STOPE RASTA BRUTO DOMAĆEG PROIZVODA

	98-07	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
SVIJET	4,2	3,8	-0,1	5,4	4,2	3,5	3,3	3,4	3,2	3,1
AMERIKA	3,0	-0,3	-2,8	2,5	1,6	2,2	1,7	2,4	2,6	1,6
EURO Z	2,4	0,4	-4,5	2,1	1,5	-0,9	-0,3	1,1	2,0	1,7
EU-28	2,7	0,6	-4,3	2,1	1,7	-0,4	0,3	1,6	2,3	1,9
E&D Eu	4,2	3,1	-3,0	4,7	5,4	1,2	2,8	2,8	3,6	3,3
E&D Az	7,6	7,2	7,5	9,6	7,9	7,0	7,0	6,8	6,6	6,5
MENA	5,3	4,8	1,5	4,9	4,5	5,0	2,4	2,7	2,3	3,4
SAB-S	5,2	5,9	3,9	7,0	5,0	4,3	5,2	5,1	3,4	1,4
JAPAN	1,0	-1,0	-5,5	4,7	-0,5	1,7	1,4	0,0	0,5	0,5
KINA	9,9	9,6	9,2	10,6	9,5	7,9	7,8	7,3	6,9	6,6
INDIJA	7,1	3,9	8,5	10,3	6,6	5,6	6,6	7,2	7,6	7,6

Izvor: IMF, (2016), World Economic Outlook, October 2016.

EURO Z- Zemlje članice Europske monetarne unije

EU-28 - Zemlje članice Europske unije

E&D EU – Tržišta u nastajanju i zemlje u razvoju Europe (Albanija, BiH, Bugarska, Hrvatska, Mađarska, Kosovo, Makedonija, Crna gora, Poljska, Rumunjska, Srbija i Turska)

E&D Az - Tržišta u nastajanju i zemlje u razvoju Azije

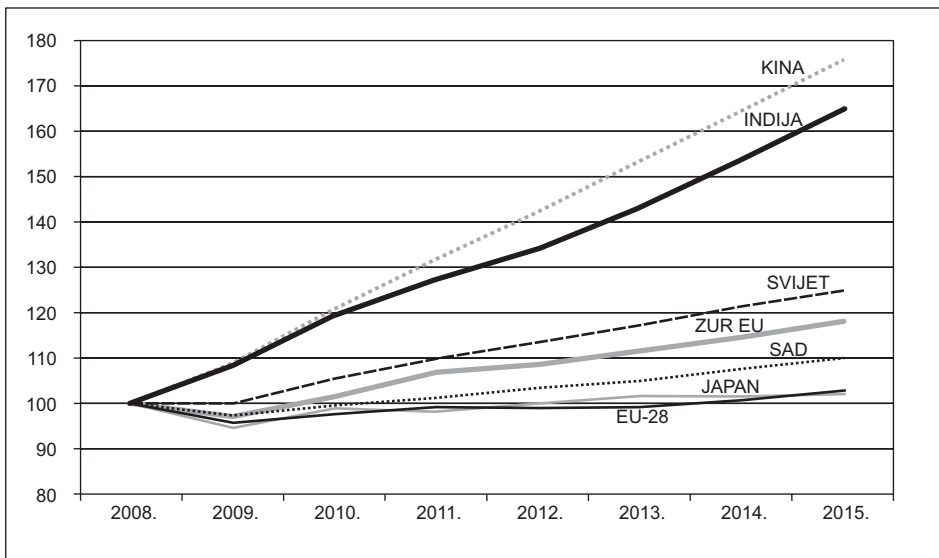
MENA - Zemlje srednjeg istoka i Sjeverne Afrike, Afganistan i Pakistan

SAB-S - Subsaharska Afrika

Prema tekućim tržišnim cijenama i tekućim odnosima među valutama, svjetski bruto domaći proizvod je 2008. godine iznosio 63,4 tisuće milijardi US dolara, da bi kao rezultat svjetske ekonomske krize u 2009. pao na 60 tisuća milijardi. Oporavak se jasno vidi u 2010. kad je iznosio 65,6 tisuća milijardi dolara po tekućim cijenama (Market Exchange Rates). Prema paritetu kupovne moći (Purchasing Power Parities), svjetska proizvodnja nije se smanjivala ni 2009. godine u odnosu na 2008. Prema kupovnoj moći ona je u 2008. iznosila 83,2 tisuće milijardi, a u 2009. godini 83,4 milijarde američkih dolara. Prema tekućim cijenama i tekućim tečajevima vrijednost ukupne svjetske proizvodnje u 2015. iznosila je 73,6 tisuća milijardi dolara, a prema paritetu kupovne moći 114,1 tisuća milijardi dolara. Procjenjuje se da će se rast prema obje metode nastaviti i u 2016.

Grafikon 1.:

RAST BDP, 2008.=100



Tablica 2.

VRIJEDNOST SVJETSKE PROIZVODNJE
 U TISUĆAMA MILIJARDI US DOLARA

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Tekuće cijene	63,4	60,0	65,6	72,7	74,0	76,0	78,0	73,6	75,2
Prema kupov moći	83,2	83,4	88,9	94,5	99,2	104,2	109,6	114,1	119,1

Izvor: IMF, (2016), World Economic Outlook, October 2016.

Analiza ili procjena utjecaja rasta ukupne svjetske proizvodnje na standard svjetskog stanovništva polazi od pokazatelja rasta svjetske proizvodnje po stanovniku. Stopa promjene svjetskog BDP po glavi stanovnika je rezultat odnosa stope rasta BDP i stope rasta stanovništva. Nužni uvjet za rast standarda svjetskog stanovništva jest da proizvodnja brže raste, odnosno da raste većim stopama od stopa rasta svjetskog stanovništva. Iz tablice 3. vidljivo je da je u zemljama u razvoju i u zemljama s niskim dohotkom, proizvodnja cijelo promatrano razdoblje brže rasla od rasta broja stanovnika, iako je u ovim zemljama stopa nataliteta među najvećim na zemaljskoj kugli. U najrazvijenijim zemljama stopa rasta proizvodnje u odnosu na stopu rasta stanovništva bila je 2008. (-0,6%), i 2009. (-0,4%) negativna, naravno, ne zbog ubrzanja rasta broja ljudi nego zbog velike stope pada proizvodnje. Od 2010. godine do sada taj pokazatelj je pozitivan i u najrazvijenijem zemljama iako je njihova stopa 2,5-3 puta manja od stopa u zemlja zemljama u razvoju.

Tablica 3.

UKUPNA SVJETSKA PROIZVODNJA PO STANOVNIKU,
 STOPE PROMJENE (%)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Razvijeni	-0,6	-4,0	2,5	1,2	0,7	0,7	1,2	1,5	1,0
U razvoju	4,3	1,7	6,3	5,1	4,0	3,8	3,5	3,0	3,1
Nerazvij.	3,6	3,6	5,3	4,1	2,8	4,0	3,9	2,6	1,7

Izvor: IMF, (2016), World Economic Outlook, October 2016.

Razvijeni – visoko razvijene zemlje

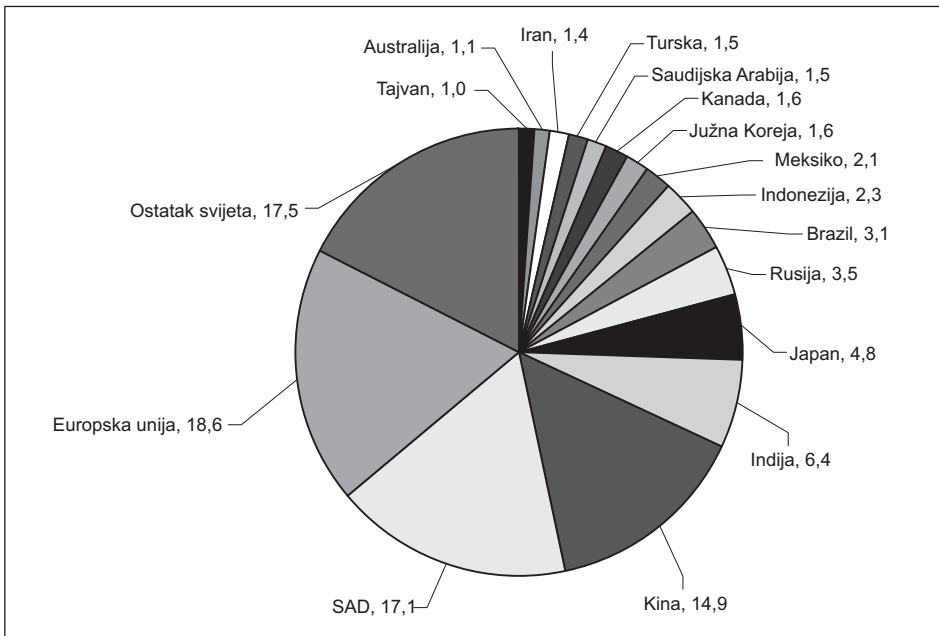
U razvoju – tržišta u nastajanju i zemlje u razvoju

Nerazvij. – zemlje s niskim dohotkom

Struktura svjetskog bruto domaćeg proizvoda u 2015. godini prikazana je na grafikonu 2. Najveći udio u ukupnoj svjetskoj proizvodnji u 2015. imala je Europska unija, 18,6 tisuća milijardi dolara. Sjedinjene američke države imale su nešto manje, 17,1 tisuća milijardi dolara. Kina je na trećem mjestu s 14,9 tisuća milijardi, dok Indija ima 6,4, a Japan 4,8 tisuća milijardi dolara.

Grafikon 2.

STRUKTURA SVJETSKOG BRUTO DOMAĆEG PROIZVODA
U TISUĆAMA US DOLARA, 2015.



Veće stope rasta bruto domaćeg proizvoda u zemljama u razvoju u odnosu na razvijene zemlje u proteklim godinama promijenili su strukturu ukupne svjetske proizvodnje. Zemlje današnje Europske unije su 2004. godine stvarale 31,4% svjetske proizvodnje, da bi se u 2014. taj udio smanjio na 23,8%. Slično se dogodilo i sa Sjedinjenim američkim državama koje su 2004. godine stvarale 28,1% svjetske proizvodnje, a 2014. taj udio je pao na 22,2%. Očito je da se doprinos prvih industrijaliziranih i visoko razvijenih zemalja u ukupnoj svjetskoj proizvodnji smanjuje u korist zemalja u razvoju čiji je gospodarski rast ubrzan. Udio

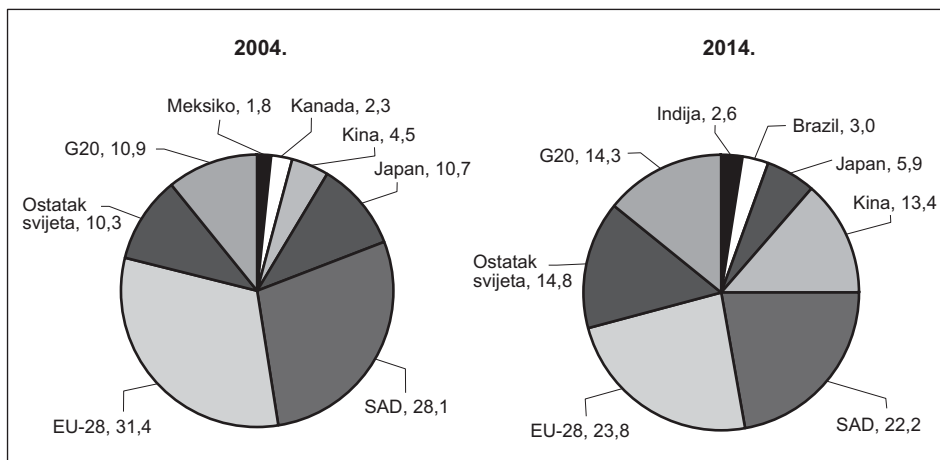
Japana, koji također spada u visoko razvijene i industrijalizirane zemlje smanjio se u ukupnoj svjetskoj proizvodnji s 10,7% u 2004. na 5,9% u 2014.

Povećanje udjela u svjetskom proizvodu u promatranom razdoblju imale su velike zemlje (mnogoljudne) s velikim stopama gospodarskog rasta. Ta dva uvjeta morala su biti ispunjena kako bi one povećale svoj udio u svjetskom bruto domaćem proizvodu. Tu je na prvom mjestu Kina čiji je udio u svjetskoj proizvodnji povećan s 4,5% u 2004. na 13,4% u 2014. godini. Slijede je Brazil i Indija, zemlje koje su 2004. imale udio ispod 1% sad proizvode 3,0%, odnosno, 2,6 % svjetskog proizvoda. Isto tako, ako se grupiraju manje zemlje (Ostatak svijeta – Rest of the world) koje su bile manje razvijene, a ubrzale su svoj razvoj u proteklim decenijama, one su, također, povećale svoj udio s 10,3% u 2004. na 14,8% u 2014. G-20 zemlje koje su velike, ali ne spadaju u najrazvijenije ili su visoko razvijene a nisu velike (Argentina, Australija, Indonezija, Meksiko, Rusija, Saudijska Arabija, Južna Koreja i Turska), uzevši zajedno, povećale su udio u svjetskoj proizvodnji sa 10,9% na 14,3%.

Promjena u strukturi svjetske proizvodnje, mijenja i smjerove svjetske trgovine i ukupne međunarodne transakcije. Da bi neka zemlja održala i povećavala svoju razvijenost, mora se prilagođavati ovim promjenama. Ove promjene u strukturi svjetske proizvodnje nisu bitne samo s poslovnog, financijskog i ekonomskog gledišta, nego i s geopolitičkog. One utječu na promjene na međunarodnoj političkoj sceni, a promjene na međunarodnoj političkoj sceni utječu povratno na svjetska ekonomska kretanja.

Grafikon 3.

STRUKTURA SVJETSKOG BDP 2004. I 2014. (U %)



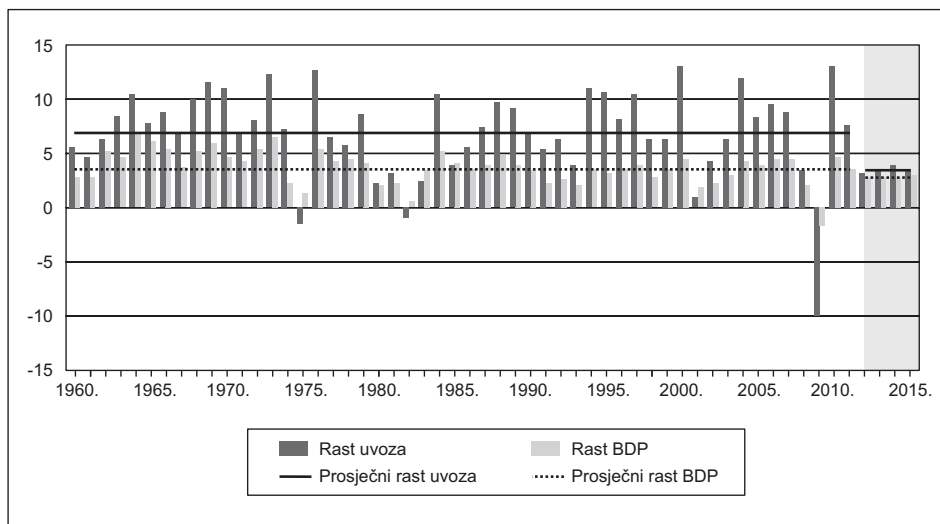
2.1. Međunarodna trgovina stagnira

Razvoj transportnih sredstava i putova, industrijska revolucija (parni stroj, željeznica, parobrod), razvoj automobila i kasnije, nakon Drugog svjetskog rata, tehnološki napredak (avio industrija i telekomunikacije), maknuli su najveći dio „fizičkih“ prepreka međunarodnoj trgovini. Pregovori u okviru GATT-a, danas Svjetske trgovinske organizacije, stabilnost i liberalizacija međunarodnih plaćanja i financija koju provodi Međunarodni monetarni fond, omogućili su ubrzani rast svjetske trgovine. Ona je često bila i pokazatelj zdravlja svjetske ekonomije. Stope rasta svjetske trgovine, proteklih 150 godina, u pravilu su (osim u dva svjetska rata i za vrijeme Velike depresije) bile veće od stopa rasta svjetskog bruto domaćeg proizvoda. Prvi efekt međunarodne trgovine je specijalizacija zemalja u proizvodnjama u kojima imaju komparativne prednosti. U tom procesu zemlje smanjuju ili napuštaju proizvodnje u kojima nemaju komparativne prednosti. Micanje prepreka slobodnoj trgovini utječe na njeno povećavanje, a povećavanje trgovine utječe na specijalizaciju u proizvodnji, a specijalizacija u proizvodnji čini zemlje svijeta sve više ovisnim jedne o drugima.

Od 1960. do 2012. godine, kako pokazuje grafikon 4., stope rasta međunarodne trgovine bile su veće od stope rasta svjetskog bruto domaćeg proizvoda. Od 2012. svjetska trgovina oštro pada. Prosječna stopa rasta svjetske trgovine od 1960. do 2012. bila je nešto preko 6%, da bi se od 2012. do 2015. prepolačila na 3%. Iz Tablice 1. vidljivo je da je u tom razdoblju svjetski bruto domaći proizvod rastao nešto iznad 3%. To je prvo mirno razdoblje u proteklih 150 godina u kojem svjetska trgovina raste manje od svjetske proizvodnje. Iz tablice 4. vidljivo je da se i u 2016. ne predviđa rast svjetske trgovine. Ako povećanja svjetske trgovine djeluju na povećanje svjetske proizvodnje, postavlja se pitanje funkcionira li isti mehanizam i u suprotnom smjeru, utječe li smanjenje svjetske trgovine na smanjenje svjetske proizvodnje? U svakom slučaju trebat će pričekati barem još godinu dana da se vidi da li će izostati rast svjetske trgovine u 2017. , i kako će to utjecati na svjetsku proizvodnju? Drugo je pitanje, što je dovelo do usporavanja svjetske trgovine posljednjih godina. Vidljivih protekcionističkih mjera nije bilo, barem značajnijih. Da li je bilo i u kojoj mjeri nevidljivih protekcionističkih mjera i prikrivenih subvencija domaćoj proizvodnji, teško je procijeniti. Pravilo je da u razdoblju kriza i u godinama iza nje, različite zemlje, različitim „prikrivenim“, nevidljivim mjerama nastoje oporaviti i ojačati svoju proizvodnju. I u razdoblju ove krize i u godina nakon nje, sigurno je bilo takvih mjera.

Grafikon 4.

STOPE RASTA SVJETSKOG UVOZA I SVJETSKE PROIZVODNJE



Izvor: IMF, (2016), World Economic Outlook, October 2016.

Tablica 4.

SVJETSKI IZVOZ U TISUĆAMA MILIJARDI US\$

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Robe i usluge	19,6	15,7	18,7	22,2	22,4	23,2	23,5	21,0	21,0
Robe	15,7	12,2	14,9	17,9	18,0	18,4	18,6	16,2	156,0

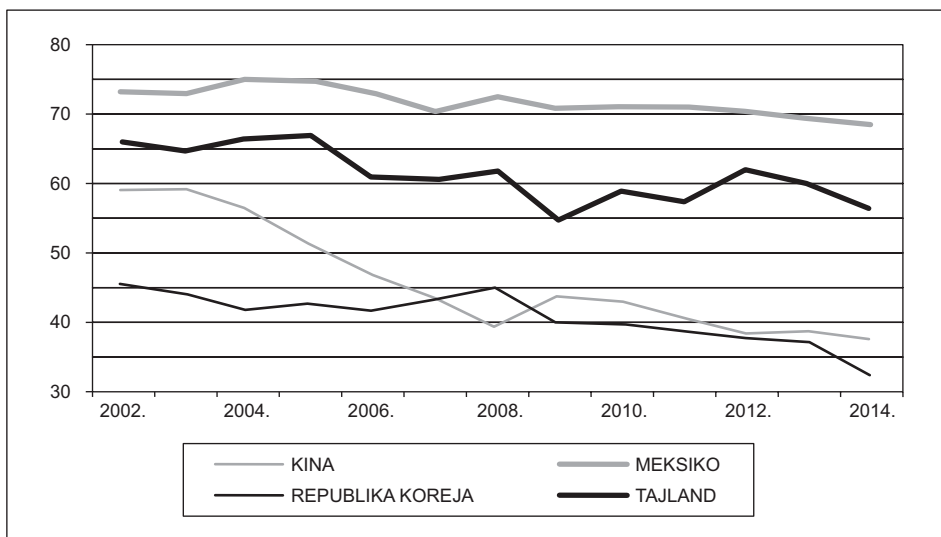
Izvor: IMF, (2016), World Economic Outlook, October 2016.

Sljedeći razlog smanjenja svjetske proizvodnje mogao bi biti dostignuta razina razvoja zemalja u razvoju i promjena njihove strukture proizvodnje, uvoza, izvoza i zbog veličine domaćeg tržišta, okretanje prema njemu. Te zemlje, usvojenim tehnologijama, u proteklom razdoblju, stvorile su uvjete za vlastitu proizvodnju za vlastito tržište, što dovodi do smanjenja uvoza. Pored toga, usvajanjem novijih tehnologija njihova proizvodnja postaje manje energetska i sirovinska intenzivna zbog čega se smanjuje njihova potražnja za uvozom. Na grafikonu 5. vidimo da se uvozna ovisnost izvoznih industrija Kine značajno smanjila od 2002.

(oko 60%) do 2014. (na oko 40%), Tajlanda sa 66% na 56%, Republike Koreje s 35% na nešto iznad 30% u istom razdoblju. U Meksiku je taj pad uvozne ovisnosti izvoznih djelatnosti bio najmanji, što je i razumljivo, ako se ima u vidu da značajni dio njihove izvozne industrije radi doradne poslove za američke kompanije, odnosno za američko tržište. Bez obzira na sve ove činjenice, ostaje zabrinutost zbog značajnog usporavanja svjetske trgovine.

Grafikon 5.

UVOZNA OVISNOST IZVOZNIH INDUSTRIJA (%)



Zabrinutost za svjetsku ekonomiju je tim veća što je očito da već i svjetska proizvodnja usporava, potražnja na svjetskom tržištu se smanjuje, najrazvijenije zemlje već imaju velike javne dugove, tako da javna potrošnja ima mali prostor za povećanje potražnje, kamate su već vrlo niske a investicije značajnije ne rastu. Deflacija je dodatni problem koji ukazuje dodatno na malu potražnju na većini dijelova svjetskog tržišta.

Ovakva globalna ekonomska situacija povećava sumnju u efikasno funkcioniranje svjetskog tržišta i potiču politike prema zatvaranju nacionalnih ekonomija, odnosno ograničavanju slobode međunarodne trgovine. Nakon Drugog svjetskog rata, a osobito, nakon 60-tih godina prošlog stoljeća, liberalizacija i standardizacija svjetske proizvodnje i trgovine, kao i sloboda kretanja kapitala, što se jednom riječju zove proces globalizacije, potakli su rast ukupne svjetske proizvodnje. Da

li su se pozitivni efekti ovakvog načina globalizacije iscrpili pokazat će naredne godine. Odnosno, može se postaviti i pitanje, jesu li negativni efekti ovog procesa globalizacije toliko narasli da sada „uzvraćaju udarac“ postojećem modelu globalizacije. Najveći negativni efekt postojećeg procesa globalizacije jest neravnomjerna raspodjela probitka ili koristi od nje. Svjetska proizvodnja i svjetski dohodak su značajno rasli, ali raspodjela tog probitka ili koristi nije bila ravnomjerna među različitim dijelovima svijeta, među različitim zemljama, ali niti među različitim društvenim grupama unutar jedne zemlje. Postoje oni koji su prisvojili najveći dio pozitivnih efekata globalizacije, ali i oni koji su snosili najveći teret ili troškove globalizacije. Koristi je prisvojila manjina na teret većine. Nejednakost se kroz proces globalizacije povećala. Nejednakost i neravnomjerna raspodjela bogatstva i dohotka uvijek su u povijesti bili izvori kriza i najčešće uzrok kolapsa civilizacija. Razvoj komunikacija i internetizacija svijeta, kao sastavni dio globalizacije, dovela je gotovo do savršene informiranosti ljudi na različitim dijelovima svijeta o stanju na cijeloj zemaljskoj kugli. Ta informiranost potiče ljude za traženjem boljeg života unutar vlastite zemlje ili izvan nje. To postaje glavni izvor pobuna unutar zemlje i migracija među zemljama. Poticanje slobode svjetske trgovine i proizvodnje s isključivim ciljem povećanja profita, bez prilagođavanja svjetskog političko-ekonomskog i socijalnog sustava posljedicama takve politike, može u narednom razdoblju dovesti do izrazitih neusklađenosti „proizvodnih snaga i odnosa“ na svjetskoj sceni, što može postati izvor dugoročne latentne krize, ali i sukoba.

Već danas se naziru opasnosti od dezintegracije svijeta. Da li će takve opasnosti biti zaustavljene ovisi o mudrosti međunarodne politike. Kod toga treba također imati u vidu, da je današnja politička karta svijeta određena odnosima moći nakon Drugog svjetskog rata. Odnosi moći su danas mnogo drugačiji nego tada. U prethodnom dijelu smo vidjeli da su se i globalni ekonomski odnosi posljednjih tridesetak godina, značajno promijenili. Promjena u strukturi ekonomskih moći dovodi, ili barem vrši pritisak na promjene u strukturi političkih moći. Zemlje koje postaju ekonomski sve snažnije traže i odgovarajući položaj na globalnoj političkoj sceni. Promjene u ekonomskoj strukturi svijeta do kojih dolazi zbog različitih brzina razvoja dovode i do promjene u preferencijama, ili smjerova, pojedinih zemalja u suradnji s pojedinim dijelovima svijeta. Možda bi u tom kontekstu trebalo promatrati i referendum Engleske o izlasku iz EU, gdje Engleska koja ima višestoljetno iskustvo s upravljanjem većim dijelom svijeta s različitim kulturama, ne vidi više korist od članstva u EU. Odnosno, u njihovoj dugoročnoj strategiji razvoja Velike Britanije vide više ograničenja nego poticaja razvoju.

Komparativne prednosti, uzevši općenito, određuju međunarodne trgovačke tokove. Međutim, geopolitički odnosi su kroz povijest imali a i danas imaju značajan utjecaj na trgovačke tokove. Ponekad je zastava (vojska) išla prije robe,

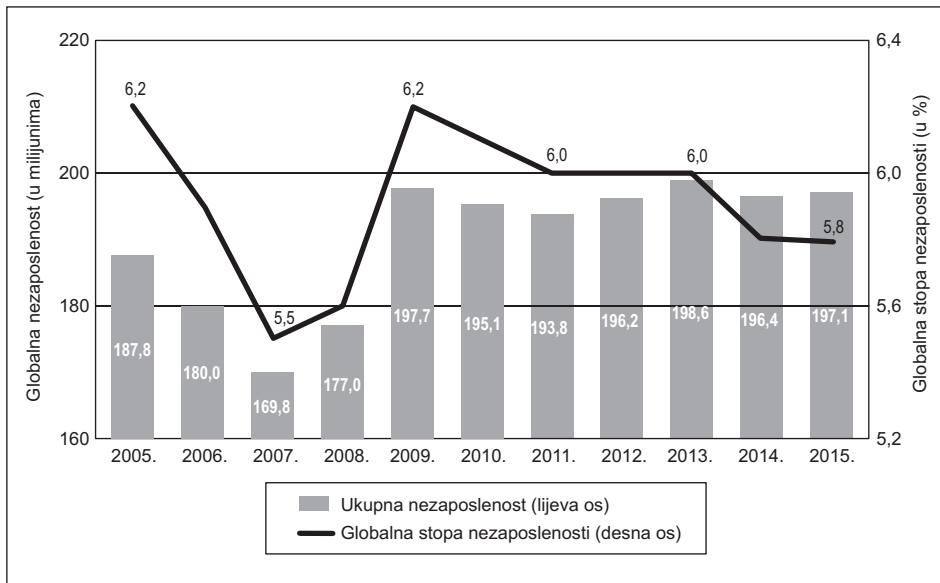
a ponekad je roba osvojila neko područje a za njom je došla zastava. To bi bila geoeconomika, osvajanje drugim, neratnim, sredstvima, ili rat neratnim sredstvima. To je i danas prisutno. Kina je robom osvojila svijet, a sada jača svoju vojsku i prvi put u povijesti jasno ocrtava svoja interesna područja. Blokada trgovine s Rusijom je čista geopolitička mjera s trgovačkim i ekonomskim posljedicama. Irak, Afganistan, Sirija i izbjeglice prema Europi, spadaju u čistu geopolitičku igru s ekonomskim posljedicama.

2.2 Nezaposlenost

Nezaposlenost koja je 2009. godine dosegla najveću razinu u proteklih deset godina (6,2%), u 2015. je smanjena na 5,8%. Gledajući svijet u cjelini ne treba postojati zabrinutost radi nezaposlenosti. Među različitim regijama u svijetu, EU ima najveću stopu nezaposlenosti, oko 10%. Naravno, u samoj EU postoje različite stope nezaposlenosti kod njenih članica.

Grafikon 6.

GLOBALNA STOPA NEZAPOSLENOSTI I UKUPAN BROJ NEZAPOSLENIH



Tablica 5.

STOPA NEZAPOSLENOSTI U RAZVIJENIM
 I NERAZVIJENIM ZEMLJAMA

Unemployment rate and total unemployment: Trends and projections 2007–17							
	Unemployment rate, 2007–17 (percentages)				Millions, 2015–17		
	2014	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Global estimates and major country groupings							
WORLD	5.8	5.8	5.8	5.7	197.1	199.4	200.5
Developed economies	7.1	6.7	6.5	6.4	46.7	46.1	45.3
Emerging economies	5.5	5.6	5.6	5.6	135.3	137.7	139.1
Developing economies	5.5	5.5	5.5	5.5	15.1	15.6	16.1
G20 Economies	5.5	5.4	5.4	5.3	123.9	124.3	123.8
G20 Advanced economies	7.3	6.8	6.6	6.5	42.2	41.2	40.2
G20 Emerging economies	4.9	4.9	4.9	4.9	81.7	83.1	83.6
EU-28	10.2	9.4	9.2	9.1	23.2	22.7	22.2
EU-19	11.6	10.9	10.7	10.4	17.5	17.1	16.7

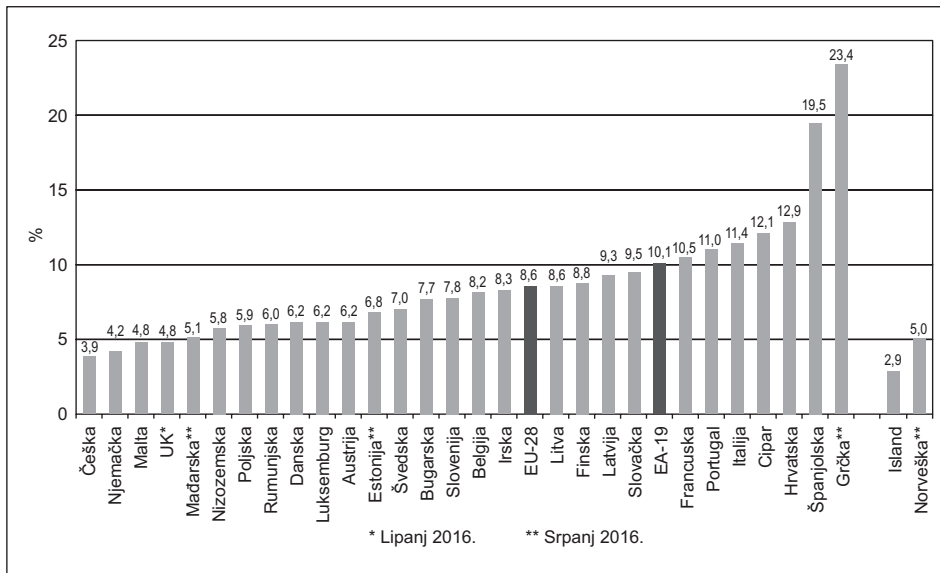
Nezaposlenost oko 5-6% ne treba zabrinjavati, ali nezaposlenost 10% i više posto zahtijeva preispitivanje ukupne ekonomske politike. Najbolja socijalna politika jest politika pune zaposlenosti, odnosno niske nezaposlenosti. Isto tako, efikasnost ekonomske politike mjeri se stopom zaposlenosti i veličinom bruto domaćeg proizvoda po stanovniku. Visoka razina zaposlenosti uz visoki dohodak po stanovniku i ravnomjerna raspodjela nacionalnog dohotka su pokazatelji uspješnog ekonomsko političkog sustava i ekonomske politike.

U srpnju 2016. prosječna nezaposlenost EU-28 bila je 8,3%. Zemlje s najnižom stopom nezaposlenih bile su Češka Republika (3,9%), Njemačka (4,2%), Malta (4,8%), Velika Britanija (4,8%), Mađarska (5,8%), Nizozemska (5,8%), Poljska (5,95), Rumunjska (6,0%), itd. Navodimo ove zemlje s niskom nezaposlenošću kako bismo pokazali da među njima ima i velikih i malih zemalja i starih razvijenih industrijskih, tržišnih ekonomija i tranzicijskih zemalja s tržištima u nastajanju. Zemlje s najvišom stopom nezaposlenosti su Grčka (23,4%), Španjolska (19,5%), Hrvatska (12,9%) i Cipar (12,1%). Španjolska i Grčka se dugogodišnje članice EU, ali to ih nije zaštitilo od visoke stope nezaposlenosti. Te visoke stope nezaposlenosti izgledaju tragičnije kad se uspoređuju s prosječnom globalnom nezaposlenošću koja je u 2015. godini iznosila 5,8%. Odgovornost za velike EU stope nezaposlenih snose podjednako administracija EU i nacionalne vlade. EU ne može osigurati dugoročan, stabilan, održiv i uključiv razvoj s visokim stopama nezaposlenih i s velikim razlikama u stopama nezaposlenih među svojim članicama. Neki prosjek može biti samo dobar statistički i analitički, ali politički može biti zavaravajući i

vrlo opasan za političku stabilnost i razvoj. Velika razlika u stopama nezaposlenosti, pored toga što stavlja pred velike izazove EU politike o ravnomjernom razvoju pojedinih EU regija, isto tako naglašava važnost stvaranja jače zajedničke socijalne politike. Svrha cijelokupne politike, ekonomske osobito, jest stvaranje dovoljnog broja kvalitetnih radnih mjesta i puna zaposlenost stanovništva. To je i najbolja osnova za dobru socijalnu politiku. Glavna mjera efikasnosti neke politike je visoka stopa zaposlenosti radno sposobnog stanovništva i zadovoljavajuća razina dohotka. Ta dva elementa osiguravaju zadovoljavajući standard stanovništvu što je (uz sigurnost), osnovni razlog postojanja države i kreiranja i vođenja politike.

Grafikon 7.

NEZAPOSLENOST EU-28.



Izvor: Eurostat

2.3. Produktivnost i plaće

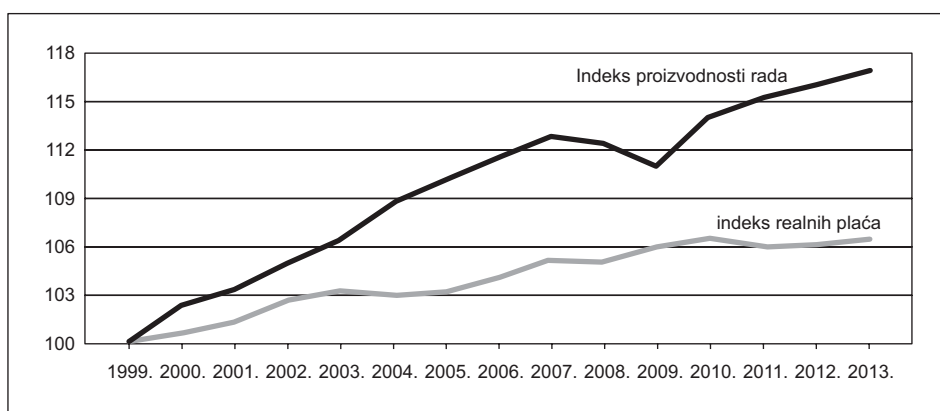
Slijedeći pokazatelj efikasnosti gospodarstva i razvoja ekonomske i socijalne situacije u budućnosti su kretanje stope produktivnosti rada i stope rasta plaća. Prema Izvješću Global Wage Report 2014/15., u razdoblju od 1999. do 2013 produktivnost rada je više rasla od realnih plaća. Jedino se situacija na kratko

popravila u kriznoj 2009. godini, kad je produktivnost pala, a plaće su zadržale svoj nivo. Produktivnost rada u ovom modelu se mjeri makroekonomski: bruto domaći proizvod po zaposlenom. U kriznoj, 2009., pao je BDP ali povećala se i nezaposlenost, znači, kriza nije plaćena smanjivanjem plaća, makar je i toga bilo, nego u krizi je došlo do otpuštanja radnika, zbog čega se na svjetskom nivou nezaposlenost povećala s 5,5% u 2007. na 6,2% u 2009. Naravno, to je svjetski prosjek. Rezlike među zemljama su bile značajne.

Brži rast produktivnosti rada od rasta plaća može biti izvor neke buduće krize, a zasigurno je uzrok povećanja nejednakosti u društvu, budući da radnici ne dobivaju pravičnu naknadu za svoj rad. Pored toga, koncentriranje nacionalnog dohotka u rukama malog broja ljudi ne stvara uvjete za razvoj gospodarstva jer narušava kružni tok gospodarske aktivnosti. Veći dio dohotka zavaršava u rukama malog broja ljudi koji ne mogu trošiti i imati strukturu potrošnje koja bi se ostvarivala kad bi taj dio dohotka bio raspoređen na najveći broj ljudi. Ravnomjerna raspodjela dohotka stvara „prirodnu“ strukturu potražnje, a prirodna struktura potražnje potiče i „prirodnu“ strukturu proizvodnje. Prirodna struktura proizvodnje je jedan od najznačajnijih faktora dugoročno održivog rasta gospodarstva. I prošla kriza (2008.-2009.) nastala je zbog neravnomjerne raspodjele dohotka. Produktivnost gospodarstva je rasla a udio plaća u BDP se smanjivao. Da bi se održala potrošnja, ljudima su davani povoljni krediti. Kriza je počela kad ljudi nisu više mogli otplaćivati ni te kredite.

Grafikon 8.

ODNOS RASTA PLAĆA I PRODUKTIVNOSTI U RAZVIJENIM ZEMLJAMA



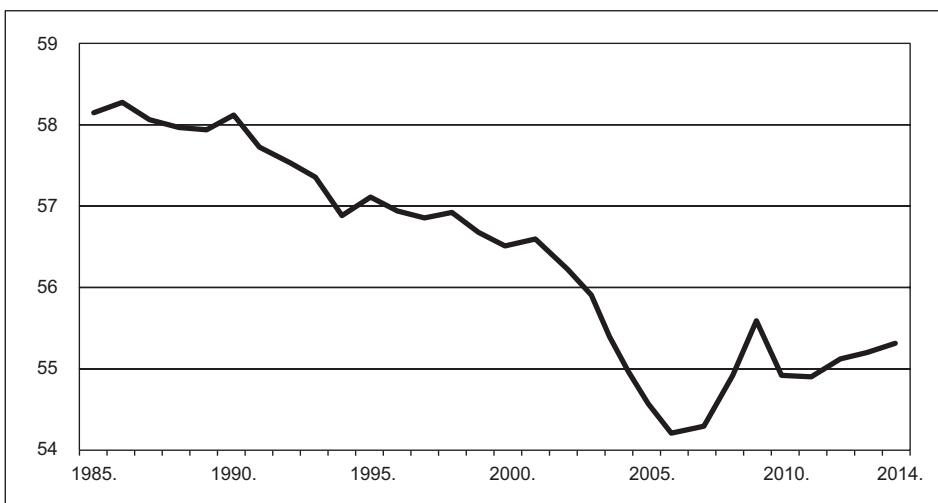
Osamdesetih godina prošlog stoljeća, udio plaća u globalnom nacionalnom dohotku je iznosio nešto iznad 58%, da bi 90-tih pao ispod 57%, a oko 2005. pao

je skoro na 54%. Oporavak udjela plaća u nacionalnom dohotku s oscilacijama počeo je 2009.-te ali još nije dosegao 56% svjetskog nacionalnog dohotka. Ovaj oporavak nije rezultat djelovanja tržišnih sila nego aktivne ekonomske i socijalne politike pojedinih zemalja sa ciljem održavanja potražnje na nekoj razini, a time i gospodarske aktivnosti, a s druge strane očuvanje dostignute socijalne razine u proteklim vremenima.

Globalni pritisak na snižavanje plaća, odnosno smanjivanje njihovog udjela u BDP dovodi do smanjivanja potrošnje globalno, time i potražnje, što utječe na smanjivanje svjetske proizvodnje i investicija. Ovakvim razvojem situacije svijet se gura u globalni „začarani krug recesije“. Smanjivanje potrošnje je često i rezultat smanjivanja nivoa zaštite radničkih i socijalnih prava, zbog čega kućanstva stavljaju dio dohotka sa strane za nepredvidive negativne situacije u budućnosti, „zlu ne trebalo“. Također kućanstva u zemljama u razvoju koje imaju politiku razvoja samo kao politiku izvozne specijalizacije i konkurentnosti na niskim troškovima proizvodnje i niskim plaćama, ne stvaraju dohodok kućanstvima koji je dovoljan za onoliko potrošnju kolika je vrijednost njihove proizvodnje. Niske plaće su djelomično kompenzirane financijskom deregulacijom i niskim kamatnim stopama. Rezultat toga je povećanje dugova kućanstava, rast cijena nekretnina (stanova i kuća), što stvara bum na tržištu kapitala koji pak dodatno, pozitivno utječe na potrošnju i investicije. Takav, kreditom poticani razvoj i oporavak prije ili kasnije završi s „grubim prizemljenjem“ odnosno novom financijskom i ekonomskom krizom.

Grafikon 9.

GLOBALNI UDIO PLAĆA U GLOBALNOM NACIONALNOM DOHOTKU

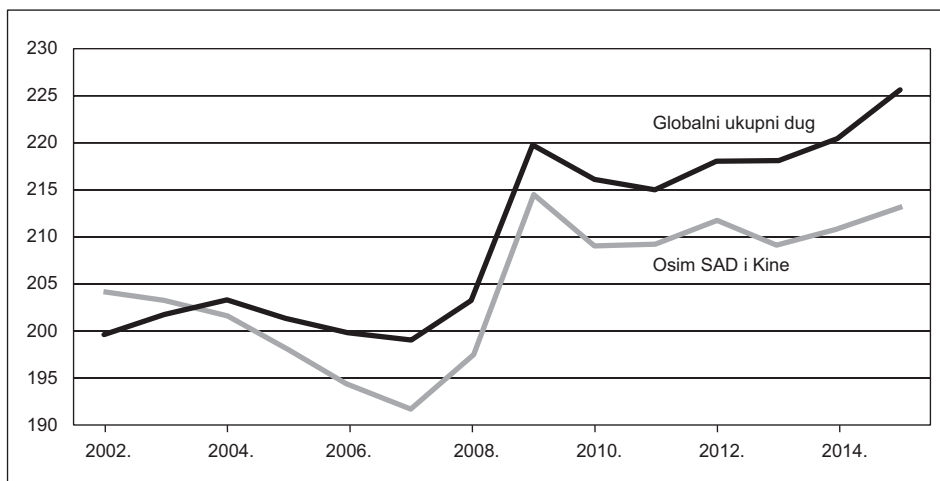


2.4. Dugovi

Globalni bruto dug nefinancijskog sektora (kućanstva, opća država i nefinancijska poduzeća) je u 2015. godini bio je 225% veći u odnosu na globalni bruto domaći proizvod. Današnji globalni dug je najveći u povijesti. Dvije trećine ovog duga odnosi se na privatni sektor: kućanstva i poduzeća. Ne postoji konsensus o tome kad je dug prevelik, odnosno kad on postaje prepreka razvoju, izvor recesije i krize. Preveliki privatni dug u svakom slučaju je veliki rizik za stabilnost financijskog sektora i velika opasnost za gospodarski rast. Veliki dugovi nakon neke razine potiču na razduživanje, odnosno njihovo smanjivanje. Uz niske stope gospodarskog rasta i posljedično niske stope rasta plaća to je teško izvodivo. Ako se u takvoj situaciji to i provodi, to postaje jedan od izvora nove krize. Razduživanje vodi ka manjoj potražnji, odnosno, potrošnji, a manja potražnja vrši pritisak na smanjivanje cijena, tj deflaciju. Deflacija, odnosno pad cijena povećava realni teret duga, koji vodi ka još većoj deflaciji. Rizik otplate kredita se povećava. Zbog visoke izloženosti i povećanja udjela loših kredita, bankarske bilance postaju „slabe“ i smanjuju se kapacitet i voljnost banaka za novim kreditiranjem, što dodatno prigušuje gospodarsku aktivnost. Veliki dugovi, ako se prepuste slobodnom mehanizmu tržišta, stvaraju okruženje u kojem će se još teže otplaćivati,

Grafikon 10.

GLOBALNI UKUPNI DUG KAO POSTOTAK GLOBALNOG BDP



odnosno stvaraju „začarani krug“: visokih dugova čijom otplatom se smanjuje potražnja realnih dobara što utječe na usporavanje proizvodnje, smanjenje dohotka i još težom otplatom dugova. Ukratko, gledajući utjecaj na makroekonomske agregate, visoki privatni dugovi smanjuju osobnu potrošnju, investicije i proizvodnju, najvažnije makroekonomske poluge. Visoki privatni dug ima veći negativni utjecaj na gospodarski rast nego visoki javni dug. Najčešće, javni dug nije izvor financijske i ekonomske krize. Javni dug obično počinje rasti kad se fiskalni resursi počnu koristiti za poboljšavanje bilanci (spašavanje) banaka, a često poduzeća i kućanstava. To se dogodilo i u ovoj posljednjoj ekonomskoj krizi.

Kreatori ekonomske polike uz velike dugove su pred velikim izazovima, jer je prostor za njihovo djelovanje veoma smanjen. Ekonomska kriza je rezultat nefunkcioniranja vrlo složenog gospodarskog sustava u isto tako složenom društveno-političkom, domaćem i svjetskom okruženju. Kriza složenih sustava traži sustavni pristup, a ne samo pojedinačne mjere. Najopasniji politički pristupi su: prvo: „treba učiniti nešto da se vidi da se trudimo“. Drugo: treba učiniti ono što traži „ulica“, tj. „učinili smo ono što ste od nas tražili“, i treće: učiniti ono što izgleda logično, tj. zdravorazumski. Kod kriza složenih sustava, kakve su i ekonomske krize, takvi pristupi ne riješavaju krizu, nego je pogoršavaju.

Za rješavanje kriza složenih sustava treba znati koji su elementi sustava, kako oni zasebno funkcioniraju, kako su dijelovi sustava međusobno povezani: direktno, indirektno, cirkularno, kakav je njihov međusobni, direktni, indirektni, povratni i cirkularni utjecaj. Politika smanjivanja dugova mora poći od njihovih izvora i kreirati politiku za gašenje izvora krize. Najopasnija politika jest administrativno smanjivanje deficita i dugova. Razlika između znanosti i zdravog razuma je u tome što zdrav razum vidi samo „na obične oči“, prvi vidljivi efekt neke mjere, a ne vidi sumu nevidljivih, indirektnih efekata. Znanstvene oči vide i prvi, direktni i sumu nevidljivih, indirektnih efekata. Nekada, prvi vidljivi, pozitivni efekt neke mjere može biti veći od sume negativnih nevidljivih, a ponekad, prvi, vidljivi negativni efekt može biti manji od sume pozitivnih, nevidljivih efekata. Zbog toga velika je razlika između politike koja se vodi samo „zdravim razumom“ i politike koja se vodi na temelju znanstvene analize. U ekonomskim krizama i kod velikih dugova ograničeni su dometi monetarne politike, a prostor fiskalne je također ograničen. To je slučaj osobito nakon financijske i ekonomske krize koja je svijet pogodila 2008., odnosno 2009. godine. Rješenje u ovakvim situacijama, uz fiskalnu i monetarnu politiku, jest i njihovo usklađivanje s industrijskom, trgovinskom, regionalnom, tehnološkom, socijalnom, i izvoznom, politikom.

Osnovna pitanja su: Prvo, koji dug se može smatrati prevelikim? (naravno u odnosu na BDP), i koliko se daleko može ići s razduživanjem da to značajnije ne ugrozi gospodarsku aktivnost, odnosno gospodarski rast? I drugo, koliko fiskalna politika može pomoći privatnom sektoru u smanjivanju dugova?

Kao što je prije navedeno, ne postoji suglasnost o tome kod kojeg nivoa duga počinje razduživanje i kad dug počinje negativno utjecati na gospodarski rast. To ovisi o mnogo faktora, prije svega o bogatstvu zemlje, nivou razvijenosti, fleksibilnosti gospodarstva, efikasnosti ekonomske politike i općenito, organiziranosti države, udjelu izvoza u bruto domaćem proizvodu i općenito o tehnološkoj razini gospodarstva i njegovoj međunarodnoj konkurentnosti. U svakom slučaju politika smanjivanja ukupne zaduženosti je nasloženija politika koja ne spada samo u ekonomsku politiku, nego ulazi i u socijalnu i politiku raspodjele nacionalnog dohotka među različitim društvenim grupama. Politika smanjivanja ukupnih dugova jest u suštini politika razvoja, odnosno, osnova za politiku smanjivanja dugova treba biti politika, odnosno, strategija dugoročnog razvoja zemlje.

2.5. Javna potrošnja

Javna potrošnja u razvijenim zemljama svijeta, prije krizne 2008. bila je u pravilu ispod 40% bruto domaćeg dohotka. Naravno, među njima ima razlika ovisno o tradiciji i političkom sustavu. Uglavnom, izvaneuropske razvijene zemlje, koje uglavnom promoviraju liberalističku ideologiju i pristup (Australija, Kanada, Novi Zeland, Amerika), imaju manji udio javne potrošnje u BDP. Prije krizne 2008. udio javne potrošnje u njihovom BDP kretao se između 34% i 38%. Kod razvijenih europskih zemalja, već u predkrizno razdoblje, javna potrošnja je uzimala više od 40% BDP. Javna potrošnja u zemljama Europske monetarne unije i prije nastupanja krize, iznosila je preko 45% BDP. U kriznoj 2009. taj udio se povećao na preko 50%. Ne postoji konsenzus niti pravilo kolika je općenito optimalna proračunska potrošnja za neku zemlju. To ovisi, prije svega, o povijesti zemlje, tradiciji, kulturi, strukturi društva, strukturi gospodarstva, vladajućoj ideologiji, institucionalnom uređenju države, i sl. Ipak, može se reći da se prosječni udio javne potrošnje u BDP najrazvijenijih zemalja kreće oko 40%, s tim da neeuropske zemlje imaju nekoliko postotaka manji udio od prosjeka, a Europske zemlje su u prosjeku bliže 50% nego 40%.

Tablica 6.

PRORAČUNSKA POTROŠNJA, DEFICIT I JAVNI DUG RAZVIJENIH
ZEMALJA (% BDP)

	PRORAČUN POTROŠNJE			DEFICIT			JAVNI DUG		
	EMU	US	PROSJ	EMU	US	PROSJ	EMU	US	PROSJ
2008	46,6	37,3	40,1	-2,2	-6,7	-3,5	68,5	72,8	78,5
2009	50,7	41,6	43,9	-6,3	-13,1	-8,8	78,3	86,0	91,9
2010	50,5	40,0	42,7	-6,2	-10,9	-7,7	84,1	94,7	98,4
2011	49,1	38,9	42,0	-4,2	-9,6	-6,3	86,7	99,0	102,6
2012	49,7	37,3	41,2	-3,7	-7,9	-5,5	91,3	102,5	106,8
2013	49,6	36,0	40,7	-3,0	-4,4	-3,7	93,3	104,6	105,6
2014	49,3	35,5	40,2	-2,6	-4,2	-3,3	94,3	104,6	105,4
2015	48,5	35,0	39,3	-2,1	-3,5	-2,8	92,5	105,2	105,4
2016	48,0	35,5	39,4	-2,0	-4,1	-3,0	91,7	108,6	108,6

Izvor: IMF, Fiscal Monitor, October 2016

Deficit proračuna je puno kvalitetniji pokazatelj efikasnosti ekonomske politike u području javnih financija nego ukupna javna potrošnja. Općenito, cilj svake razumne politike je u dugom roku držati proračunski deficit niskim, a u kratkom roku fleksibilnim. Politika fleksibilnosti proračunskog deficita proizlazi iz njegove uloge snažnog instrumenta ekonomske politike, osobito u razdobljima kriza. Osnovna osobina kriza je pad potrošnje stanovništva, zbog čega se smanjuju i porezni (proračunski) prihodi. Kako su rashodi više-manje zadani, zakonski određeni ili ugovorima utvrđeni, pad poreznih prihoda povećava, ili stvara deficit u proračunu. Na prvi pogled, zdravo razumski, odnosno, logično bi bilo smanjiti proračunske rashode i uskladiti ih s padajućim poreznim prihodima. Smanjivanje rashoda dodatno smanjuje potražnju, a time i proizvodnju. Takva politika ubrzava i produbljuje krizu.

Ekonomska kriza nastaje padom osobne potrošnje, što proizvodi i pad proizvodnje zbog smanjenje potražnje za proizvodima osobne namjene. Ako dođe do smanjenja javne potrošnje, zbog čuvanja niskog deficita proračuna, tada se smanjuje potražnja i za proizvodima javne namjene, što stvara dodatni udar na proizvodnju. Kod takve politike proizvodnja pada brže i dublje. Povećava se nezaposlenost, ljudi ostaju bez prihoda što potiče treći krug pada proizvodnje. Da se to ne bi dogodilo, pametne zemlje, kada dođe do pada osobne potrošnje, taj pad nastoje nadoknaditi povećanjem javne potrošnje. Na taj način zaustavlja se pad proizvodnje, odražava se zaposlenost, ljudi stječu osjećaj sigurnosti zaposlenja i

plaća i povećavaju osobnu potrošnju. Povećanjem osobne potrošnje, javna potrošnja se povlači na prijekriznu razinu. Naravno to povećanje javne potrošnje povećava dodatno deficit i javni dug. Opravdanje za povećanje deficita i javnog duga je održavanje domaće proizvodnje, zaposlenosti, plaća i izvoza. Ako se sačuvaju ova četiri elementa u kriznom razdoblju, onda se povećani javni dug s puno manje poteškoća otplati u razdoblju nakon krize.

Puno važnije od veličine javne potrošnje i visine deficita u kriznim i normalnim razdobljima je način i svrha njihove potrošnje. Deficit može biti najjeftiniji način financiranja izlaska iz krize, ali isto tako, može biti i jedan od najjeftinijih i najefikasnijih instrumenata za novi gospodarski razvoj, ali za to je nužna pametna, stručna i konzistentna politika.

Tablica 7.

**PRORAČUNSKA POTROŠNJA, DEFICIT I JAVNI DUG ZEMALJA
 SA SREDNJIM DOHOTKOM (%BDP)**

	PRORAČUN POTROŠNJE			DEFICIT			JAVNI DUG		
	HR	Europa	PROSJ	HR	Europa	PROSJ	HR	Europa	PROSJ
2008	44,7	36,1	28,8	-2,8	0,6	0,8	38,9	23,1	33,5
2009	47,6	40,1	30,6	-6,0	-5,8	-3,7	48,0	28,6	38,4
2010	47,5	37,9	29,4	-6,2	-3,7	-1,9	57,0	28,4	38,1
2011	48,8	35,8	29,9	-7,8	-0,1	-0,9	63,7	27,0	37,3
2012	47,0	36,5	30,6	-5,3	-0,7	-1,1	70,7	26,2	37,5
2013	47,8	37,2	30,8	-5,3	-1,5	-1,5	82,2	27,5	38,9
2014	48,1	36,8	31,1	-5,5	-1,4	-2,4	86,5	29,5	41,1
2015	46,9	37,7	32,2	-3,2	-2,8	-4,4	86,7	32,6	44,8
2016	47,0	37,4	31,4	-2,8	-3,3	-4,7	86,8	33,6	47,3

Izvor: IMF, Fiscal Monitor, October 2016

Hrvatska ima udio javne potrošnje u BDP u prosjeku razvijenih zemalja Europe. Doduše, taj prosjek je za desetak poena veći od prosjeka ostalih europskih država sa srednjim dohotkom. Taj prosjek i njegovo odstupanje, samo po sebi ne govori mnogo o efikasnosti javne potrošnje. Hrvatska povijest, tradicija i struktura gospodarstva i društva su odredili taj udio u BDP. Međutim, struktura hrvatske javne potrošnje određuje njenu optimalnost.

U makroekonomskim analizama, ili u analizi makroekonomskih efekata javne potrošnje procjenjuje se njen utjecaj na povećanje BDP. Kod takvih procjena, makroekonomska analiza razvila je nekoliko multiplikatora. Multiplikativni efekti javne potrošnje na BDP će biti veći ako se veći dio javne potrošnje snadbijeva direktno ili indirektno iz domaće proizvodnje. Efekt će isto tako biti veći, ako javna potrošnja direktno ili indirektno ne povećava, nego naprotiv, smanjuje uvoznu ovisnost a povećava mogućnost izvoza. Struktura javne potrošnje određuje i njene multiplikativne efekte i na zaposlenost, i na pozitivne i negativne eksternacije i na dugoročni održivi razvoj države. Javna potrošnja koja se svede na samo „političku“ izradu proračuna neće imati puno pozitivnih multiplikativnih efekata. Veća je vjerojatnost da će imati negativne efekte. To nije razlog za smanjenje proračuna. To bi bila najlošija politika. Pametna politika mijenja strukturu proračuna koji ima loše multiplikativne efekte na nacionalno gospodarstvo. Kad gospodarstvo počne značajnije rasti, tada proračun ne treba ni smanjivati jer se on sam automatski smanjuje.

Dakle visina proračuna, deficita i javnog duga nije toliko važna u kratkom roku, koliko je važna njihova upotreba. Ako je njihovo korištenje efikasno, onda se oni u dugom roku automatski stabiliziraju. Zbog toga ideje i prijedlozi o njihovom zakonsko- administrativnom ograničavanju su dokazi o nepoznavanju funkcioniranja gospodarstva.

3. Ekonomija Europske unije i Hrvatske

Gospodarstvo EU je najveće na svijetu i stvara oko 24% svjetskog BDP. Veće je od američkog oko 1%. Međutim, stope rasta BDP i oporavak od krize ide najsporije od svih regija u svijetu. U odnosu na 2008. godinu, prosječni proizvod svijeta je 2015. bio veći 25,1%, Amerike 10,3%, Indije 65%, Kine 75,8%, a EU-28 samo 2,7%. Japan je također bio samo nešto iznad dva posto (2,2%) u odnosu na 2008. godinu. Europske zemlje u razvoju i zemlje s tržištima u nastajanju (u koje IMF ubraja i Hrvatsku) nalazile su se 18,3 posto iznad 2008. godine. EU-28 očito ima problema s konceptom daljnjeg razvoja. Kod eventualne usporedbe s Japanom valja imati u vidu da je Japan na početku krize iz 2008. godine upravo završavao oporavak od velike istočno azijske krize koja se dogodila u drugoj polovici devedesetih godina prošlog stoljeća. Uz to imao je nekoliko razornih potresa i jedan katastrofalni tsunami.

Tablica 8.

RAST BDP U RAZDOBLJU 2008.-2015., 2008.=100

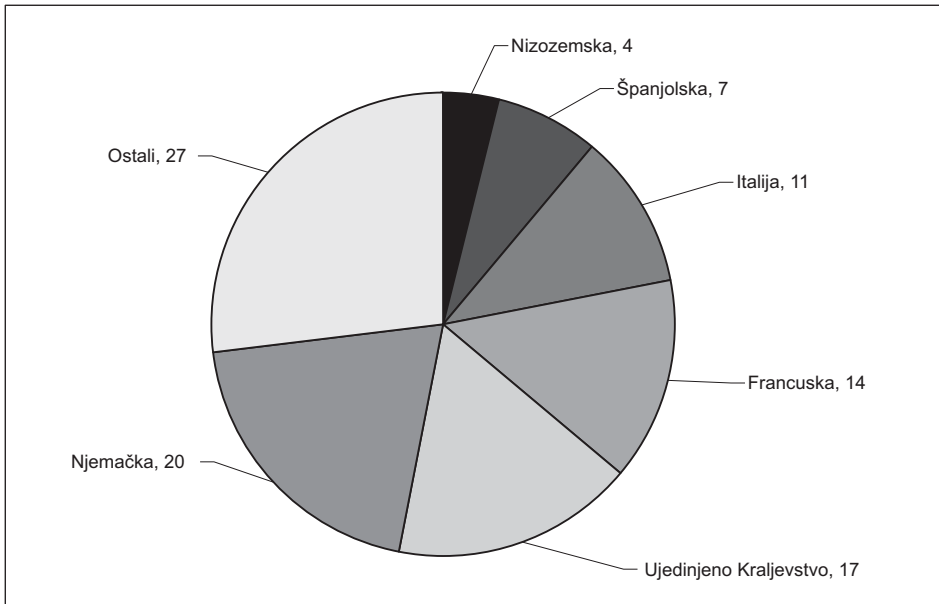
Godina	Svijet	SAD	Japan	Kina	Indija	EU-28	Zemlje u razvoju Europe
2008.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2009.	100,0	97,2	94,5	109,2	108,5	95,7	97,0
2010.	105,4	99,6	98,9	120,8	119,7	97,7	101,7
2011.	109,8	101,2	98,4	132,2	127,6	99,5	107,1
2012.	113,6	103,5	100,1	142,4	134,1	99,1	108,5
2013.	117,3	105,0	101,7	153,4	143,3	99,3	111,7
2014.	121,3	107,5	101,6	164,6	153,8	100,8	114,8
2015.	125,1	110,3	102,2	175,8	165,0	102,7	118,3

Izvor: izračunato na bazi podataka iz : IMF, (2016), World Economic Outlook, October 2016.

Najveće gospodarstvo u EU-28 je njemačko, koje stvara oko 20% BDP. Šest zemalja, uz Njemačku: Velika Britanija, Francuska, Italija, Španjolska i Nizozemska, stvaraju 73% bruto domaćeg proizvoda EU-28, dok ostale 22 zemlje stvaraju ostatak od 27%. Izlaskom Ujedinjenog Kraljevstva iz članstva EU-28, EU-27 bruto domaći proizvod bit će skoro za 20% manji od EU-28. To ne mora imati toliki negativni efekt koliko se na prvi pogled čini. Gospodarstva EU se povezana, ali su još daleko od homogenosti koju imaju nacionalna gospodarstva. EU kao ekonomska unija stvara mogućnosti za povećanje gospodarske aktivnosti, ali najveći utjecaj na pojedino nacionalno gospodarstvo još uvijek imaju nacionalne politike. Pored toga bruto domaći proizvod EU-28 ne procjenjuje se metodologijom procjene BDP nacionalnih država, nego zbrojem nacionalnih procjena. Rast pojedinog gospodarstva u Uniji ne ovisi u prevelikoj mjeri od rasta ostalih gospodarstava, čak postoje razdoblja dok jedni rastu drugi padaju. Sve zemlje EU, pa čak i zemlje članice EMU (Europske monetarne unije) imaju nacionalne platne bilance, tj popis svih transakcija rezidenata neke zemlje s inozemstvom, gdje se inozemstvom tretiraju druge članice EMU. Socijalne, regionalne, tehnološke i druge aktivnosti su još manje povezane. Zbog još uvijek velike samostalnosti nacionalnih gospodarstva BREXIT nebi trebao imati značajnije negativne efekte na EU-27, niti na Veliku Britaniju. Oni se mogu uspješno razvijati jedna pored drugih. Uvjet je sloboda i mehanizmi suradnje koje su postignuti među članicama Svjetske trgovačke organizacije (WTO), što se tiče trgovine i Međunarodnog monetarnog fonda (IMF) što se tiče financijske suradnje. Osveta s bilo koje strane bila bi štetna za sve.

Grafikon 11.

STRUKTURA BDP EU-28.



Prema Eurostatu, gospodarstvo EU-28 u posljednjih deset godina (2005.-2015.), raslo je u prosjeku godišnje 0,9%. Poljska je imala najveći prosječni godišnji rast od 3,9%, iza nje se nalazi Slovačka s 3,6%. Najmanji rast, odnosno manji BDP u 2015. u odnosu na 2005. imala je Grčka, čije gospodarstvo je imalo prosječni godišnji pad od -2,1%, Italija -0,5% i Portugal -0,1%. Hrvatska se nalazi odmah iza njih. Nije slabija u odnosu na 2005. godinu, ali niti bolja. Njen prosječni godišnji rast u proteklih deset godina je bio nula. Hrvatska se u 2015. godini nalazi na razini 2005., odnosno na nivou na kojem se nalazila tri godine prije svjetske krize. Rumunjsko gospodarstvo je prosječno godišnje raslo proteklih deset godina 2,7% godišnje, Bugarsko 2,3% a Slovensko 1,1%. Zbog odnosa ovih prosječnih godišnjih stopa rasta, hrvatsko gospodarstvo je zaostajalo za slovenskim, a sustizalo ga je rumunjsko i bugarsko koje se nalazi na začelju EU-28. Hrvatska gospodarski tone prema dnu EU. Susjedne zemlje ne članice EU također su imale više prosječne godišnje stope rasta proteklih deset godina: Makedonija 3,2%, Albanija 3,7% i Srbija 1,5%.

Tablica 9.

STOPE RASTA BRUTO DOMAĆEG PROIZVODA EU- 28

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Average 2005–2015
EU-28	2.1	3.3	3.0	0.4	-4.4	2.1	1.7	-0.5	0.2	1.5	2.2	0.9
Euro area (EA-19)	1.7	3.2	3.0	0.4	-4.5	2.1	1.5	-0.9	-0.3	1.1	2.0	0.8
Belgium	2.1	2.5	3.4	0.7	-2.3	2.7	1.8	0.2	0.0	1.3	1.4	1.2
Bulgaria	7.2	6.8	7.7	5.6	-4.2	0.1	1.6	0.2	1.3	1.5	3.0	2.3
Czech Republic	6.4	6.9	5.5	2.7	-4.8	2.3	2.0	-0.8	-0.5	2.7	4.5	2.0
Denmark	2.4	3.8	0.8	-0.7	-5.1	1.6	1.2	-0.1	-0.2	1.3	1.0	0.3
Germany	0.7	3.7	3.3	1.1	-5.6	4.1	3.7	0.5	0.5	1.6	1.7	1.4
Estonia	9.4	10.3	7.7	-5.4	-14.7	2.3	7.6	4.3	1.4	2.8	1.4	1.5
Ireland	5.8	5.9	3.8	-4.4	-4.6	2.0	0.0	-1.1	1.1	8.5	26.3	3.4
Greece	0.6	5.7	3.3	-0.3	-4.3	-5.5	-9.1	-7.3	-3.2	0.7	-0.2	-2.7
Spain	3.7	4.2	3.8	1.1	-3.6	0.0	-1.0	-2.6	-1.7	1.4	3.2	0.4
France	1.6	2.4	2.4	0.2	-2.9	2.0	2.1	0.2	0.6	0.6	1.3	0.9
Croatia	4.2	4.8	5.2	2.1	-7.4	-1.7	-0.3	-2.2	-1.1	-0.4	1.6	0.0
Italy	0.9	2.0	1.5	-1.1	-5.5	1.7	0.6	-2.8	-1.7	-0.3	0.8	-0.5
Cyprus	3.9	4.5	4.9	3.7	-2.0	1.4	0.4	-2.4	-5.9	-2.5	1.6	0.3
Latvia	10.7	11.9	10.0	-3.6	-14.3	-3.8	6.2	4.0	3.0	2.4	2.7	1.6
Lithuania	7.7	7.4	11.1	2.6	-14.8	1.6	6.0	3.8	3.5	3.0	1.6	2.4
Luxembourg	3.2	5.1	8.4	-0.8	-5.4	5.7	2.6	-0.8	4.3	4.1	4.8	2.7
Hungary	4.4	3.8	0.4	0.8	-6.6	0.7	1.8	-1.7	1.9	3.7	2.9	0.7
Malta	3.8	1.8	4.0	3.3	-2.5	3.5	1.8	2.9	4.5	3.5	6.2	2.9
Netherlands	2.2	3.5	3.7	1.7	-3.8	1.4	1.7	-1.1	-0.2	1.4	2.0	1.0
Austria	2.1	3.4	3.6	1.5	-3.8	1.9	2.8	0.7	0.1	0.6	1.0	1.2
Poland	3.5	6.2	7.0	4.2	2.8	3.6	5.0	1.6	1.3	3.3	3.6	3.9
Portugal	0.8	1.6	2.5	0.2	-3.0	1.9	-1.8	-4.0	-1.1	0.9	1.5	-0.2
Romania	4.2	8.1	6.9	8.5	-7.1	-0.8	1.1	0.6	3.5	3.0	3.8	2.7
Slovenia	4.0	5.7	6.9	3.3	-7.8	1.2	0.6	-2.7	-1.1	3.1	2.3	1.1
Slovakia	6.4	8.5	10.8	5.7	-5.5	5.1	2.8	1.5	1.4	2.5	3.6	3.6
Finland	2.8	4.1	5.2	0.7	-8.3	3.0	2.6	-1.4	-0.8	-0.7	0.2	0.4
Sweden	2.8	4.7	3.4	-0.6	-5.2	6.0	2.7	-0.3	1.2	2.3	4.2	1.8
United Kingdom	3.0	2.5	2.6	-0.6	-4.3	1.9	1.5	1.3	1.9	3.1	2.2	1.2
Iceland	6.7	5.9	9.4	1.5	-6.9	-3.6	2.0	1.2	4.4	1.9	4.2	1.8
Norway	2.6	2.4	2.9	0.4	-1.6	0.6	1.0	2.7	1.0	1.9	1.6	1.3
Switzerland	3.0	4.0	4.1	2.3	-2.1	3.0	1.8	1.0	1.8	2.0	0.6	1.9
Montenegro	-	-	-	-	-	-	-	-2.7	3.5	1.8	-	-
FYR of Macedonia	4.7	5.1	6.5	5.5	-0.4	3.4	2.3	-0.5	2.9	3.5	3.7	3.2
Albania (*)	5.5	5.9	6.0	7.5	3.4	3.7	2.5	1.4	1.0	1.8	-	3.7
Serbia	5.5	4.9	5.9	5.4	-3.1	0.6	1.4	-1.0	2.6	-1.8	0.7	1.5
Kosovo (*)	-	-	-	-	3.6	3.3	4.4	2.8	3.4	1.2	-	-
China (including Hong Kong) (*)	11.3	12.7	14.2	9.6	9.2	10.6	9.5	7.7	7.7	7.3	-	9.8
Japan	1.3	1.7	2.2	-1.0	-5.5	4.7	-0.5	1.7	1.4	0.0	0.5	0.5
United States (*)	3.3	2.7	1.8	-0.3	-2.8	2.5	1.6	2.3	2.2	2.4	-	1.4

(*) Based on chain linked volumes.

(*) Average 2005–2014 instead of 2005–2015.

(*) This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSCR 1244 and the ICJ Opinion on the Kosovo Declaration of Independence.

Prema općoj gospodarskoj razvijenosti, mjerenoj bruto domaćim proizvodom prema kupovnoj moći po stanovniku, (EU-28 =100), Hrvatska je bila na razini od 58% u 2015., a na razini od 59,2% u 2013. Bugarska je u 2015. bila na razini od 46,2%, Rumunjska na 56,6%, Slovenija na 82,6%, a Slovačka na 76,4%. Zemlje koje je kriza najviše pogodila Grčka i Španjolska nalaze se na 70,5%, odnosno na 91,3% prosjeka EU-28 bruto domaćeg proizvoda po stanovniku u 2015, dok su 2013. bile na 73,8% (Grčka), odnosno, 91,0% (Španjolska). Ne računajući Luxemburg (s 270% iznad prosjeka EU-28), Irska je najviše iznad prosjeka s 172,2%. Iza nje slijede: Nizozemska s 127,8%, Austrija s 127,1%, Njemačka s 125,0%, Danska s 123,3% i Švedska s 127,9%. Norveška i Švicarska su oko 160%, Amerika oko 150% iznad, a Japan se nalazi u prosjeku EU-28.

Tablica 10.

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD I BRUTO DOMAĆI PROIZVOD PO
STANOVNIKU PREMA PARITETU KUPOVNE MOĆI.

	GDP (billion PPS)				GDP per capita (PPS, EU-28 = 100)			
	2005	2013	2014	2015	2005	2013	2014	2015
EU-28	11 517	13 548	13 958	14 635	100.0	100.0	100.0	100.0
Euro area (EA-19)	8 281	9 647	9 899	10 338	107.7	107.1	106.9	106.3
Belgium	290	355	363	378	118.4	119.9	118.2	117.0
Bulgaria	66	89	92	96	36.8	45.7	46.5	46.2
Czech Republic	190	233	244	259	79.5	83.5	85.5	86.8
Denmark	155	189	193	202	121.8	126.2	124.4	123.3
Germany	2 221	2 678	2 796	2 933	116.7	124.7	125.8	125.0
Estonia	19	26	28	28	59.0	74.5	75.3	73.6
Ireland	141	162	170	193	144.9	132.2	136.7	172.2
Greece	233	217	217	220	91.0	73.8	72.4	70.5
Spain	1 018	1 130	1 163	1 221	99.6	91.0	90.9	91.3
France	1 606	1 908	1 938	2 020	108.5	108.2	106.9	105.2
Croatia	58	67	68	70	57.3	59.2	58.5	58.0
Italy	1 438	1 587	1 602	1 663	105.6	98.1	96.0	95.1
Cyprus	17	19	19	20	97.9	84.3	81.5	80.9
Latvia	26	34	35	37	50.4	62.2	63.6	64.2
Lithuania	41	58	60	61	52.6	73.4	74.9	73.3
Luxembourg	26	38	41	44	239.7	264.0	265.5	270.1
Hungary	146	176	184	192	62.0	66.3	67.6	67.7
Malta	8	10	10	11	80.3	86.1	85.8	88.2
Netherlands	509	595	606	625	133.3	133.0	130.5	127.8
Austria	239	297	303	314	123.9	131.1	129.5	127.1
Poland	441	688	715	757	49.6	67.0	67.6	68.4
Portugal	194	216	223	230	79.1	77.2	77.8	77.1
Romania	171	289	302	323	34.2	53.9	55.3	56.6
Slovenia	40	44	47	49	85.5	80.5	82.2	82.3
Slovakia	74	110	114	119	59.0	75.7	76.7	76.4
Finland	141	164	165	170	114.5	113.1	110.2	108.3
Sweden	259	319	327	347	122.6	124.7	122.5	122.9
United Kingdom	1 750	1 851	1 934	2 051	128.2	108.6	109.1	109.7
Iceland	9	10	11	12	128.2	118.7	120.0	124.7
Norway	187	250	251	243	173.1	184.6	177.1	162.2
Switzerland	244	354	363	382	139.3	164.0	161.5	161.8
Montenegro	4 321	7	7	7
FYR of Macedonia	14	20	21	22	29.5	35.6	.	.
Albania	16	22	24	25	21.8	28.8	30.2	.
Serbia	55	72	73	73	31.6	37.8	37.1	35.8
Turkey	654	1 071	1 118	1 176
Bosnia and Herzegovina	21	30	31	32
Kosovo (*)
China (including Hong Kong)	5 513	12 240	13 456	14 879	18.0	33.7	35.8	.
Japan	3 255	3 449	3 460	3 611	108.9	101.4	99.0	98.9
United States	10 957	12 375	12 909	13 677	158.2	146.5	147.2	.

(*) This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSCR 1244 and the ICJ Opinion on the Kosovo Declaration of Independence.

Međunarodni monetarni fond u svojim analizama Hrvatsku, prema njenim osobinama, svrstava u grupu usporedivih europskih zemalja u razvoju s tržištima u nastajanju. Osim Hrvatske, tu su grupirane još i Albanija, BiH, Bugarska, Mađarska, Makedonija, Poljska, Rumunjska, Turska, Kosovo, Crna Gora i Srbija.

Prema podacima Međunarodnog monetarnog fonda o gospodarskom rastu od 2008. do 2015. godine, jedino su Hrvatska i Srbija po gospodarskoj aktivnosti bile ispod nivoa 2008. Hrvatska 11,9%, a Srbija 0,9%. Sve ostale zemlje bile su iznad nivoa iz 2008. Najviše Turska (27,5%), Kosovo (25,9%), Poljska (23,5%), Albanija (18,5%) i Makedonija (15,3%). Prosječni indeks rasta ove grupe zemalja u 2015. u odnosu na 2008. bio je 18,3%. Ako se uzme ovaj prosječni indeks ove grupe zemalja u odnosu na Hrvatski indeks od – 11,9%, onda se može reći da je potencijalni gubitak rasta Hrvatske od 2008. do 2015. bio 30,2%. Ovaj potencijalni gubitak rasta je pod pretpostavkom kad bi Hrvatska ostvarivala prosječnu stopu rasta grupe zemalja u koju je zbog usporedivosti svrstana.

Tablica II.

GOSPODARSKI RAST BDP-A, 2008 = 100.

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Albanija	100	103,4	107,2	109,9	111,7	113,2	115,4	118,5
BiH	100	97,3	98,1	99,1	97,9	100,3	101,4	103,4
Bugarska	100	95	95,7	97,6	98,1	99,1	100,8	102,5
Hrvatska	100	92,6	91	90,8	88,8	87,8	87,4	88,1
Mađarska	100	93,4	94,1	95,8	94,4	95,8	99,3	102,2
Makedonija	100	99,6	103	105,4	104,8	107,7	111,7	115,3
Poljska	100	102,6	106,4	111,5	113,5	115,4	119,4	123,5
Rumunjska	100	92,9	92,2	93,2	93,7	96,9	99,6	103
Turska	100	95,2	104	113,1	115,5	120,3	123,8	127,5
Kosovo	100	103,6	107	111,7	114,9	118,8	122	125,9
Crna Gora	100	94,3	96,7	99,8	97,3	100,5	102	105,2
Srbija	100	96,9	97,5	98,8	97,9	100,4	98,6	99,1

Izvor: izračunato na bazi podataka iz : IMF, (2016), World Economic Outlook, October 2016.

4. Hrvatska

Hrvatska - kao da se vrti u začaranom krugu siromaštva! To siromaštvo nije materijalno. Hrvatska nije doduše bogata nekim prirodnim resursima za kojima svijet gine, ali ima dovoljno resursa za barem dva puta veću proizvodnju i životni standard svojih ljudi, nego što ga danas ostvaruje. Nije siromašna ljudima, koliko je god demografska situacija negativna. Ima preko 200 tisuća radno sposobnih ljudi koji nisu uključeni u službeno gospodarstvo. Nije siromašna ni kvalitetom ljudskog faktora. Hrvatska redovito pobire nagrade po svjetskim takmičenjima iz različitih znanja, vještina, sposobnosti i poduzetničkog duha. Prosječna obrazovanost i iskustvo hrvatskih ljudi nije prepreka većoj domaćoj proizvodnji i standardu. Hrvatski ljudi koji ne mogu naći posao u domovini ili rade za niske plaće, kad se maknu iz Hrvatske, zapošljavaju se bez problema i rade za nekoliko puta veće plaće.

Plaće hrvatskih radnika nisu visoke, naprotiv, vrlo su niske. Dokaz tome je da Hrvatska uvozi proizvode koji su rezultat rada ljudi koji imaju nekoliko puta

veće plaće od Hrvatskih, a materijalni i tehnološki uvjeti za proizvodnju tih proizvoda postoje i u Hrvatskoj.

Hrvatska nije siromašna zbog ograničenja u pribavljanju tehnologije. Tehnologija koja omogućuje dvostruko veću proizvodnju iz postojećih hrvatskih resursa je slobodno dobavljiva na svjetskom tržištu. Hrvatska nije siromašna zbog ograničenja tržišta. EU tržište čiji je dio i Hrvatska, veliko je oko 15 tisuća milijardi eura, a svjetsko tržište zemalja članica WTO, čija je članica i Hrvatska i na koje tržište imamo, više-manje, slobodan pristup, veliko je preko 60 tisuća milijardi eura. Hrvatska ukupna godišnja proizvodnja kreće se oko 44 milijarde eura i da se ta proizvodnja udvostruči i da se sve izveze u Europsku uniju, to se na EU tržištu gotovo ne bi ni primijetilo (0,3-05%).

Hrvatska je siromašna zbog nesposobnosti hrvatske politike da organizira hrvatsku državu kako to rade pametne zemlje. Nakon politike osamostaljenja, ni jedna druga politika ne bi dobila pozitivnu ocjenu u izgradnji suvremene hrvatske države u interesu hrvatskih građana u postojećom svjetskom okruženju. Umjesto sustavne, stručne, na znanosti i na tuđem i vlastitom iskustvu izgradnje sustava hrvatske države i kreiranja politika koje su prilagođene hrvatskim specifičnostima, uglavnom su proizvođene iluzije, od strane vladajućih politika o čarobnim političkim potezima: pretvorba, privatizacija, PIF-izacija, dioničarstvo, članstvo u WTO, mirovinska reforma, članstvo u EU, javno-privatno partnerstvo, velike investicije ..., nakon čega bi se Hrvatska redovito nalazila u lošijoj situaciji nego što je bila prije provođenja tih iluzija. Nije bilo sustavnog pristupa. Do krize narod to nije osjećao jer se sve prekrivalo iscrpljivanjem, otprije, akumuliranjem nacionalnog bogatstva u prvih desetak godina, zaduživanjem drugih desetak godina, a početkom trećih desetak godina upali smo u krizu gdje se i danas nalazimo.

Statistički smo izišli iz recesije ali nismo izišli iz krize. Hrvatska se službeno, još uvijek nalazi u rupi od 11 metara (11%) ispod, pretkrizne 2008. godine. Svijet je imao 25% veću proizvodnju u odnosu na 2008., Amerika 10%, Europa i Japan nešto iznad 2%, Kina 75%, Indija 65%, europske zemlje u tranziciji u koje i nas smješta Svjetska banka 18%, BiH +3,4%. Srbija je na nivou 2008., a jedino Hrvatska je još uvijek 11% ispod 2008. godine.

Hrvatska, u postojećoj situaciji i okruženju ima „prirodnu stopu“ rasta oko 2%. To je stopa rasta koja se ostvaruje kad se Vlada svojim politikama ne miješa u gospodarstvo. Umjesto prirodne stope rasta oko 2%, Hrvatska je zbog Vladine politike imala 2012. pad preko 2%. Rezultat rada te Vlade do kraja mandata je pad gospodarstva za više od 3%. To na prvi pogled, možda ne izgleda mnogo, ali ako se zna da je taj pad dodan na pad iz prethodnog razdoblja od 10%, onda je više nego zabrinjavajuće. Katastrofalan rezultat njihove politike je očitiji kad se zna da su Europske zemlje u tranziciji od 2011. do 2015. rasle 10%, a u odnosu na 2008. preko 18%. Taj pad gospodarstva imao je negativne posljedice na zapo-

slenost, dugove i deficite, javni dug, smanjivanje plaća, iseljavanje mladih itd. Budući da zadnje dvije godine mandata Vlada (koja je nastupila krajem 2011. do siječnja 2016.), nije poduzimala nikakve mjere, a negativni efekti njihovih mjera s početka mandata su se iscrpili, a Vlada koja ih je naslijedila u siječnju 2016., osim „neutralnog“ proračuna nije ništa poduzimala, hrvatsko gospodarstvo se „spontano“ približava svojoj prirodnoj stopi rasta oko 2%. Jednoj „normalnoj“ i Hrvatskoj prilagođenoj politici, ta stopa se može dignuti preko 4% za dvije godine, a efikasnom politikom i preko 7% u roku od četiri godine.

Ono što zabrinjava kod hrvatske politike, jest njena nesposobnost u pronalženju odgovarajućeg koncepta hrvatskog razvoja, kako gospodarstva, tako i države. Ni jedan ni drugi razvoj ne može se temeljiti na dobrim namjerama ili emocijama. Taj razvoj se može postići samo na znanju. Znanje izgradnje suvremene države, društva i ekonomije se razvija najmanje tristo godina. Dosadašnje vladajuće politike nisu pokazale umijeće korištenja tog znanja. Političke mjere su bile više rezultat kombinacije „zdravog razuma“, populizma i dobrih namjera, a manje sustavne, znalačke i pametne politike. Od nove Vlade, koja je u listopadu 2016. počela mandat očekuje se veće umijeće u vođenju države.

Druga zabrinutost je „prirodna logika“ političkih ideja koje kruže u hrvatskom političkom prostoru. Jedna od njih je „prevelika država“. Prava istina je da država nije prevelika nego je gospodarstvo premalo i nerazvijeno. Bi li proizvodnja bila veća, da li bi se u Hrvatskoj proizvodili složeniji i proizvodi veće dodane vrijednosti da je država manja, ili da je potpuno ukinemo. Ne bi!! Efekt smanjenje države bi bio negativan. To ne znači da je država efikasna. Efikasnost i veličina ne smiju se brkati. Naravno postoji za svaku zemlju optimalna veličina države. Sadašnja država je neefikasna, ali za to je ne treba ni smanjivati ni ukidati, nego izabrati politiku koja će napraviti državnu administraciju efikasnijom.

Druga „prirodna logika“ jest da je proračun prevelik i da ga treba smanjiti. Hrvatski proračun po stanovniku je među najmanjima u Europi. On je možda prevelik u odnosu na bruto domaći proizvod, i rješenje nije u smanjenju proračuna nego u povećanju domaće proizvodnje. To naravno ne znači da se sredstva ne mogu razumnije trošiti. Svako smanjenje proračuna negativno djeluje i kratkoročno i dugoročno na rast BDP, a rast BDP je sveti cilj ekonomske politike.

Prevelik broj umirovljenika je prevelik teret i problem gospodarstvu? Istina je obrnuta, neefikasno gospodarstvo je stvorilo problem s mirovinskim sustavom. Niti problem, niti rješenje mirovinskog sustava se ne nalazi u njemu. Rješenje je u zdravom razvoju gospodarstvu.

U tu grupu „logičnih“ rješenja ide i produženje radnog vijeka do 67 godine. To liči više na knjigovodstveno - financijsko rješenje, da ljudi što kasnije dođu na račun mirovinskih fondova, a ekonomsko – politički to je potpuno nerazuman prijedlog. Taj prijedlog je logičan u zemljama s punom zaposlenošću i visokim

tehnološkim razvojem. Produženjem radnog vijeka dobivaju dodatnu radnu snagu i time dodatno povećavaju proizvodnju. U Hrvatskoj u situaciji velike nezaposlenosti, osobito mladih koji su tek završili škole, pomicanjem dobi za umirovljenje smanjuje se mogućnost njihovog zapošljavanja. Time hrvatska proizvodnja ostaje bez svježe energije i novih znanja. Najbolji u nemogućnosti da dođu do radnog mjesta odlaze u inozemstvo. Hrvatska takvom politikom ubija svoju budućnost.

Negativni demografski trendovi se pojavljuju kao „logično“ opravdanje za odsutnost gospodarskog rasta. To bi bilo logično kad bi Hrvatska imala punu zaposlenost. Međutim, Hrvatska je u obrnutoj situaciji: Hrvatska ima najmanji radni kontingent u EU, tj. najmanji udio ljudi u radnoj dobi koji rade ili traže posao i u tom najmanjem udjelu imamo skoro najveću nezaposlenost. Znači, demografski pad, apsolutno nije ograničenje rastu proizvodnje, jer Hrvatska ima ogroman udio radno sposobnih a nezaposlenih.

Kao „logičan“ razlog demografski pad se navodi kao opasnost za buduće umirovljenike. To je potpuno pogrešno. Kao prvo, dizanje zaposlenosti na prosječni EU nivo, uz postojeću produktivnost, povećava hrvatski bruto domaći proizvod, što omogućuje značajan rast mirovina. Kao drugo, dizanje hrvatske produktivnosti (oko 10 000 eura po stanovniku) na prosječnu produktivnost EU (oko 28 000 eura po stanovniku), stvaraju se mogućnosti za značajno povećanje i plaća i mirovina. U Hrvatskoj su puno veće mogućnosti za povećanje bruto domaćeg proizvoda, nego što su prepreke koje se javljaju zbog demografskog propadanja. Ovime ne pobijamo tvrdnju da je demografsko propadanje veliki problem. Naprotiv. Najvažnije političko pitanje je kako povećavati domaći brutoproizvod i kako će Hrvatska raspodjeljivati povećani nacionalni dohodak? Hoće li hrvatsko društvo biti humano, solidarno i socijalno ili će biti drugačije?

„Logična“ prepreka hrvatskom razvoju je skupa radna snaga i velik broj doprinosa. Ta logika je možda samo dijelom točna. Za radnu snagu nimalo nije točna. Za doprinose, možda. Međutim, problem nije ni u jednom ni u drugom, nego u maloj dodanoj vrijednosti hrvatskih proizvoda. Zahtjev za nižom cijenom rada i za manjim doprinosima (među kojima vjerojatno ima i prevelikih i možda nepotrebnih), ima prikriveni cilj zadržavanje postojeće strukture proizvodnje u kojoj se ne može zaraditi niti poštena plaća niti plaćati doprinosi. Da se ne isplaćuje plaća i da se ne plaćaju doprinosi, bruto domaći proizvod ne bio ni malo veći. Rješenje je u promjeni strukture proizvodnje, prema proizvodnji proizvoda s većom dodanom vrijednošću, i to bi trebala biti temeljna „strukturna reforma“. Ali ona se neće dogoditi smanjivanjem ili ukidanjem doprinosa, ili smanjivanjem cijene rada, nego sustavnom industrijskom, tehnološkom i obrazovnom politikom.

Sveti, nediskutabilni, ciljevi ekonomske politike su povećanje domaće proizvodnje i puna zaposlenost. Nažalost to hrvatska politika još nije prihvatila. Zbog toga na prvom mjestu je u svim pametnim (i razvijenim) zemljama, industrijska

(odnosno) strukturna politika koja daje odgovor na pitanje što proizvoditi, kojom tehnologijom i koje je obrazovanje za to potrebno. Država s ovom politikom se spušta da sektorskog nivoa, stvara uvjete za efikasnu proizvodnju. Druga politika je Regionalnog razvoja, kojom se stvaraju (infrastrukturni) uvjeti za neke proizvodnje u pojedinim dijelovima zemlje. Politika javnih i monetarnih financija podupire uspjeh industrijske i regionalne politike.

5. Zaključak

Rast globalnog gospodarstva se usporava. Razlozi se tek istražuju. Jedan od razloga može biti prikriveni protekcionizam koji se uobičajeno javlja u svakoj krizi i u razdobljima nakon nje, i skriveni poticaji domaćoj proizvodnji. Prvi očiti pokazatelj je usporavanje rasta međunarodne trgovine, čija je stopa rasta prvi put u novijoj povijesti manja od rasta globalnog bruto domaćeg proizvoda. Razlog smanjenju međunarodne trgovine, možda dolazi i zbog promjene strukture globalne proizvodnje kao rezultat tehnološkog napretka zemalja u razvoju, koje su usvojile tehnologije za proizvodnju roba koje su prije uvozile. Isto tako, tehnološki napredak je sirovinско i energetsکی štedan, pa je i potražnja za energijom i sirovinama na svjetskom tržištu smanjena.

Hrvatska je cijelo vrijeme ostala s razinom gospodarske aktivnosti ispod razine iz 2008. Nazire se blagi oporavak koji je potaknut potražnjom sa svjetskog tržišta - izvozom, povećanom osobnom potrošnjom koja je dijelom rezultat povećane potrošnje stranih turista i padom cijena nafte. Najveći dio poticaja oporavku došao je zahvaljujući kretanju na globalnom tržištu. Hrvatski resursi, materijalni, energetsکی, ljudski, tržišni, i sl. omogućuju dvostruko veću proizvodnju od sadašnje. Jedina prepreka je nedovoljno efikasna Vlada.

LITERATURA:

- Baletić, Z., (2009.): „Križa i antikrizna politika“, u: *Križa i okviri ekonomske politike*, Zbornik radova, Razred za društvene znanosti, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Hrvatske i Hrvatski institut za financije i računovodstvo, Zagreb, srpanj 2009.
- Bogomolov, O., (2010): „Pouka globalne krize“, *Ekonomski pregled* br. 5-6.
- Gligorov, V., (2007.) „Transition, Integration and Development in Southeast Europe“, *Ekonomski pregled* (58), 5-6: 259-304.
- Jurčić, Lj., (2010.) „Financijska kriza i fiskalna politika“, *Ekonomski pregled*, br. 5-6.

- Jurčić, Lj., (2010.) „Hrvatska–atipičan model gospodarenja“, *Ekonomski pregled*, br. 12.
- Jurčić, Lj., (2011.) *Država blagostanja, MadeIn, ožujak*, 2011.
- Jurčić, Lj., Teodorović, I., (2011.), „ Global Crisis, Recovery and the Changing World“, *Ekonomski pregled*, br. 5-6.
- Jurčić, Lj., (2011.), „The European Union and the SEE Countries“, u: *South-East Europe and the European Union- looking Ahead* Hrvatsko društvo ekonomista.
- Jurčić, Lj., Vojnić, D., (2011) „ Latentna kriza kapitalizma“ u: *Zbornik radova, Ekonomska politika Hrvatske u 2012. godini, Hrvatsko društvo ekonomista.*
- Kolodko, Grzegorz (1998) „Economic Neoliberalism Became Almost Irrelevant“. Transition, Washington. World Bank
- Mesarić, M., (2008.) *XXI Stoljeće. Doba sudbonosnih promjena*, Zagreb.
- Skidelsky, R., (2011), *Keynes - Povratak velikana*, Algoritam, Zagreb
- Vojnić, D., (2010.) “Krizu suvremenog kapitalizma (s posebnim osvrtom na krizu realnoga socijalizma i samoupravnoga socijalizma)” *Ekonomski pregled*, (61), 5-6.
- Vojnić, D., (2004.) „Tržište: prokletstvo ili spasenje“, *Ekonomski pregled*, (55), 9-10
- World Bank (2010), *Global Economic Prospects: Crisis, Finance and Growth*
- IMF, (2016), *World Economic Outlook*, October 2016.
- IMF,(2016), *Fiscal Monitor*, October 2016.
- WTO, (2016), *World Trade*
- ILO, (2016), *WORLD EMPLOYMENT SOCIAL OUTLOOK - TRENDS 2016*

CROATIAN ECONOMY IN THE GLOBAL ENVIRONMENT (Introductory Speech on the Conference)

Summary

By the beginning of 2017, the global environment, the European Union including Croatia are facing the challenges that can be summarized by the following ten points: 1. The global economy is slowing down, 2. International trade is declining, 3. High level of global indebtedness – even the highest until now, 4. Uneven income distribution, 5. Extremely low interest rates, 6. Deflationary pressures, 7. Migratory crises, 8. Political Tensions, 9. Global processes of international integration are slowing down (globalization is showing its other face), 10. The rise of nationalistic trends (Brexit)